

”Risikotakeren” i lyset av forskjellige perspektiver på friluftsliv*

Bjørn Tordsson

Jeg arbeider med et doktorgradsavhandling om friluftslivets historie i løpet av 1900-tallet, med vekt på hvordan meningssammenhenger har *endret* seg fra tid til annen, i samspill med de omfattende sosio-kulturelle omskiftningene i århundret.

Et grunnspørsmål i mitt arbeid er *hvordan* friluftsliv forholder seg til det samfunn og den kultur, som omgir det. Her er det blitt utviklet svært ulike paradigmer, tilnæringsmåter og forskningstradisjoner.¹ Mine forsøk til å utvikle en mer samlet forståelse gir den tid jeg nå disponerer ikke rom for å utlegge, annet enn å antyde tematikken.

Jeg skal skissere noen perspektiver som har vært fremtredende i friluftslivsdiskursen, og noen paradigmer i forskningen om friluftsliv. Jeg skal verken prøve å problematisere de ulike synsmåtene, eller utfyllende å presentere mitt eget perspektiv. Derimot skal jeg *applisere* de etablerte forståelsene av friluftslivet på ett fenomen innen friluftsliv, nemlig *risikotaking*. Jeg påstår ikke med dette at risikotaking er noe særs viktig innen friluftsliv, eller at fenomenet står sentralt innen mitt arbeid. Eksemplet risikotaking er her valgt ut fra oppfatningen at det som er apart kan sette tingene i en mer tydelig relieff enn det som er gjengs. Hovedhensikten er imidlertid ikke å analysere fenomenet risikotaking, eller ens å si noe om risikotakeren, men kun å illustrere hvor forskjellig fenomenet fremstår, avhengig av det perspektiv en velger å se det fra.

Først noe om risikotakeren. Han – risikotakeren er i hovedsak en mann – er langt på vei et *nytt* bekjentskap. Nytt er det nok ikke, at noen liker det hasardiøse, men at risikotakeren frankt deklarerer at risiko er en verdi: for ham handler møtet med natur i første rekke om ”utfordring”, ”eventyr” og ”spenning”. Skal en få det beste ut av livet og friluftslivet, må en derfor ta sjanser og leve farlig.

Vi burde selvsagt spørre *hva* risikotakeren egentlig mener, og *om* han egentlig mener det. La oss kortslutte den diskusjonen og gå ut fra at noen virkelig med hensikt søker seg til situasjoner, *fordi* disse er risikable for liv og helse. Vi kortslutter også spørsmålet om risikotakeren bør defineres ut av begrepet friluftsliv; her og nå tilhører risikotakeren friluftsliv, hvis han driver med slikt som vi også kjenner fra friluftsliv. De perspektiver som vi legger til grunn for å forstå friluftsliv, må kunne si noe vettugt også om risikotaking.

”Friluftsliv er naturlig”

Gunnar Breivik² har i en rekke arbeider hevdet, at en viss andel av befolkningen tilhører en spesiell medfødt personlighetstype, som er avhengig av sterke stimuli og opplevd risiko for å fungere i tråd med sin legning. Det moderne samfunnet er derimot blitt så trygt, trist og trekkfritt, at det ikke gir utløp for dette. Risikoaktiviteter, i friluftsliv og i andre sammenhenger, gir disse mennesker

---

* Jeg takker Pål Augestad (HiT), Matti Goksøyr og Bjørn Barland (begge NIH), for verdifulle synspunkter på manus.

¹ Disse er i liten grad blitt drøftet på tvers av aktuelle forskningsmiljøer. Faarlund (1999) gir en veldokumentert redegjørelse av (svikne) målsettinger og (brustne) ambisjoner i forvaltningens innsatser for å utvikle en samlet forståelse av friluftslivs-fenomenet. Tordsson (1998) drøfter vitenskapeligheten i ”friluftslivsfaget” innen høgskolen.

² Se Breivik (1983a; 1983b; 1990; 1992; 1994; 1995a; 1995b); se også Zuckerman (1979). Perspektivet at variasjon i legning resulterer i ulik atferd, trivsel og meningsopplevelse i naturen finner vi også, uten henvisning til biologi, f. eks. hos Vittersjø (1999).

anledning til vekst og modning, ellers kan jakten på spenning lede til ikke-akseptabel atferd som narkotikamisbruk og kriminalitet.

Den bakenforliggende tankefiguren³, at det råder en polaritet mellom *naturen* – herunder menneskets natur – og *samfunnet/kulturen*, er helt sentral innen friluftslivets selvforståelse. Fridtjof Nansen sier i en ofte sitert tale⁴ at det moderne bylivet ”utvisker” og ”avsliper” personligheten. Mot denne destruktive innflytelse stiller Nansen det enkle friluftslivet, hvor mennesket erfarer at en har ”noe som ligger under og som er ens virkelige personlighet”. ”Se i ødemarkene, i skogsensomheten, med syn av de store vidder og fjernt fra den forvirrende larm, er det personligheter formes.”

Femti år senere skriver en annen naturviter og friluftslivsprofet, Nils Faarlund⁵, at mennesket eier en nedarvet predisposisjon for liv i naturen: vi har ikke gjennomgått avgjørende genetiske forandringer i løpet av tusenvis av generasjoner, men våre leveforhold er blitt drastisk endret. Kroppslig, intellektuelt og emosjonelt er vi tilpasset et liv i naturen, som utviklingen har frarøvet oss. Derfor søker seg det *naturlige* mennesket tilbake til naturen på fritiden: kun her kan hun leve i pakt med sin egen natur.⁶

Vi må imidlertid forstå disse tankene ut fra et humanistisk grunnperspektiv, knyttet til prosjektet å befri mennesket fra deformerende samfunnsforhold og bringe henne i overensstemmelse med seg selv. Det dreier seg om ”kulturens” *kritiske selvforståelse* utfra dens antitese ”naturen”. Den moderne tilværelsen blir problematisert, men ikke friluftslivet, som derimot blir ladet av svært vidtgående ambisjoner: det skal gjenskape *det naturlige* mennesket: gi personlighetsutvikling og sunne livsverdier.

Perspektivet om det ”naturlige” mennesket ligger imidlertid *også* til grunn for de forskningsgrener som tidligere ble kalt ”sosiobiologi”, men nå oftere ”evolusjonspsykologi”, ”miljøpsykologi”, ”humanetologi” etc.⁷ Her har vi forlatt det kritisk humanistiske utgangspunktet for et biologisk: menneskets atferd er bestemt av gjennom evolusjonen nedarvete predisposisjoner, som har seg å være *fitted* og *gi reprodutiv suksess*. Sosiokulturelle faktorer kan ikke endre⁸, men kun aktualisere, moderere og kalibrere disse. *Ulik* atferd må i siste instans forklares med ulik fordeling i populasjonen av disse predisposisjoner.

Slik forstått er friluftsliv, og risikotaking, uttrykk for en i grunnen uforanderlig menneskelig natur. Når risikotakeren driver med noe apart og eksepsjonelt kommer dette av at hans *legning* er annerledes enn det gjennomsnittlige menneskets.

Ut fra dette perspektivet sier risikotakeren *intet* om vår tid og de livsforhold den gir den enkelte – annet enn at samfunnet kanskje har gått for langt, eller gått seg vill, i prosjektet om å skape trygghet, forutsig-barhet og omsorg om enkeltindividet. I stedet finner vi oss selv søkende etter ”det naturlige mennesket” i en atavistisk fortidsverden, for *der* å finne forklaringer på atferden til hennes nålevende etterkommere.

---

³ Tankefigurer er et – ofte for-gitt-tatt – underliggende grunnmønster for *hva som lar seg tenke*. Asplund (1981).

⁴ Nansen (1922)

⁵ Faarlund (1973)

⁶ Det bør sies at Faarlund tidlig overga det naturalistiske perspektivet på friluftsliv. Han har seinere bidratt til perspektivet at friluftsliv er et særegent uttrykk for *norsk* kultur og væremåte.

⁷ Se Erring (1989) for en innføring i perspektivet, Gran (1993) for en oversikt over amerikansk forskningstradisjon og Bell; Greene; Ficher & Baum (1996), samt Kaplan & Kaplan (1989), for mer utførlige redegjørelser.

⁸ Det vil si: ikke annet enn gjennom en uhyre langsom evolusjon.

”Friluftsliv er kulturelt bestemt”

I motsetning til dette naturalistiske perspektiv har en innflytelsesrik forskning hevdet at friluftsliv er dannet av en sosiokulturell materie. Selve naturbegrepet er jo en *kulturell konstruksjon* som viser til sosiokulturelle forhold, og som endrer seg fra tid til annen. Vi bør derfor studere friluftsliv som et uttrykk for det samfunn og den kultur, hvori friluftslivet inngår. Ikke gjennom å nistirre på fenomenet selv, men gjennom å studere det i sin kontekst, kan vi fortolke dets mening. Fordi tradisjonen tilbyr oss mønstre og forbilder, er også den enkeltes opplevelser i friluftsliv en *reproduksjon* av kulturelt skapte kategorier.

Ut fra et slikt syn er friluftsliv verken ”naturlig” eller så ”fritt” som vi ynder å forestille oss. Men ingen enighet finnes om *hva slags* sosiokulturelt fenomen friluftslivet skulle være⁹. Allikevel har *ett* perspektiv vært særlig fremtredende, nemlig at friluftsliv bør forstås som et uttrykk for en dyptliggende og relativt konstant *norsk kulturell særart*, knyttet til natur og folkelig kultur. Mye tyder på at en virkelig kan finne særtrekk i den norske friluftslivstradisjonen¹⁰, sammenliknet med forholdene i andre land¹¹. Forskere og skribenter har ikke sjelden *identifisert* friluftsliv med disse angivelig særnorske forhold. Slik har en søkt å avdekke grunnleggende og generelle trekk i den norske kulturen og mentaliteten gjennom å studere nettopp friluftslivsfenomenet. En forsker¹² skriver at *”friluftsliv er helt klart et nøkkelsymbol i norsk kultur, en bestanddel som er avgjørende for hele dens organisering”*.¹³ I det moderne samfunnets sprekker og lakuner – i fritiden, helgene, feriene – kan denne dypere og ”egentlige” norske væremåte si opp til den kulturelle overflaten og komme til uttrykk gjennom friluftsliv.¹⁴

Vi kan selvsagt forstå også risikotakeren som uttrykk for en norsk væremåte. I tilfelle skulle dagens villfoler være nåtidens inkarnasjoner av en norsk mentalitet av dåds kraft og dristighet, slik vi kjenner den like fra vikingtid og eddasagaer. Taler ikke selveste Kongespeilet om risikotakere?

Du vill gjerne vite hva folk søker i det landet, eller hvorfor folk drar dit i så stor livsfare. Det er tre slag natur som drar folk dertil. En del er kappelyst og trang til navnkunnighet. For det er mannens natur å dra dit en kan vente stor fare og bli navnkunnig. En annen del er

⁹ Om mangfold og inkommensurabilitet i friluftslivsforskning og friluftslivsdiskurs – se for eksempel Tordsson (2000)

¹⁰ I en kvantitativ undersøkelse konstaterer Waagbø (1993) at i den norske friluftslivstradisjonen spiller de ”kontemplative verdiene” en avgjørende rolle, samtidig som slikt som *spenning* og *utfordring* er underordnet.

¹¹ Skjønt noen *systematiske* sammenlikninger av friluftslivet i Norge med andre land har, hva jeg vet, ikke blitt utført.

¹² Nedrelid (1992, side 285). Artikkelen polemiserer mot Johansens (1989) påstand, at en spesiell norsk særart ikke finnes: mennesket har *føtter*, ikke *røtter*. Ifølge Nedrelid finnes den norske kulturelle særarten nettopp i *forholdet til naturen*, slik det kommer til uttrykk gjennom *friluftsliv*.

¹³ Se også Gullestad (1987, 1989, 1990). Oppfatningen at friluftsliv er et vesentlig trekk i norsk kultur blir støttet av utenlandske forskeres bidrag. Wilson (1979) hevder at ordet ”friluftsliv” ikke bare er uoversettelig men også i egentlig forstand *undefinerbar*: ordet kan ikke forstås uavhengig av den spesielle kulturelle kontekst, hvor det har sin opprinnelse og får sin mening. Reed og Rothenberg (1992) forklarer langt på vei norske bidrag til internasjonal miljøbevegelse med friluftslivs-tradisjonen, som i sin tur forklares med spesielle forhold i det norske samfunn. Woon (1993) beskriver sitt møte med turtradisjonen, som hun opplever som nært knyttet til fundamentale verdier i norsk kultur; dens verdsetting av naturkontakt og fysisk anstrengelse, forestillinger om godt fellesskap, idealer om *det gode liv*.

¹⁴ Dermed blir tankefiguren om en motsetning mellom natur og kultur gjenbrukt, dog nå i en ”kulturimmanent” utgave. Gjennom friluftsliv søker vi oss ikke lengre tilbake til et atavistisk naturtilstand, men til vedvarende og ekte *kulturelle* væremåter, som den moderne hverdagen ikke gjør mulig. – En kan for øvrig spørre seg om ikke forskningen dermed har latt seg fange av de forestillinger en ønsket å kritisk studere: En finner et kompleks av kulturelle konstruksjoner *i* det norske friluftslivet, som i annen omgang får stå til tjeneste som bærebjelker i en forståelse *av* friluftslivet. Minner ikke dette mistenkelig om et sirkelresonnement? Og understøtter dette ikke tvilsomme myter om kulturell enhet og en særart, som distanserer nordmenn i forhold til ”signifikante andre”? I tilfelle: Bidrar friluftslivsforskningen til å styrke en motkulturell egenart i en tid av globalisering og kulturell nivellering – eller gir forskningen et selvbilde som i neste omgang kan gi grobunn for intoleranse og sjåvinisme?

vitelyst, for det er mannens natur å ville vite og se det han har hørt om, og vite om det er slik det blir sagt, eller ikke. Den tredje er trang til vinning. (Kongespeilet ca. 1240)

Retorikken omkring Nansen, Amundsen og Sverdrup handlet gjerne om vågemot og vikingblod. Var ikke Nansen en *risikotaker* når han brente sine bruer, på Grønland og ved Nordpolen – og var han ikke *norsk* når han gjorde det? Er ikke liv i krevende natur en kulturens dåpssgave til de guttebarn, som er født under våre polare stjerner! Og er ikke skikkelser som Kagge, Thorseth, Aasheim, Ousland og de andre *gutta på tur* eksempler på at vikingånden fortsatt lever?

Men også det motsatte perspektivet er blitt¹⁵ hevdet, nemlig at risikotaking er noe *u-typisk* for norsk friluftsliv og mentalitet. Risikotakeren gjør naturen til motstander. En slik holdning passer i den amerikanske natur- og nasjonalmytologien, hvor erobringen av nytt land har skapt en offensiv nasjonal-karakter¹⁶. Men en ekte nordman er jo *hjemme* i villmarken og søker derfor ikke risiko, men bekrefter sin trygge kulturelle identitet, selv når forholdene er krevende. Derfor er risikotakeren dypest sett unorsk, amerikansk og derfor moralsk tvilsom: et tegn på at den nasjonale egenarten, tuftet på enhet mellom folket og det krevende landet, er i ferd med å gå i oppløsning.

”Friluftsliv gjenspeiler holdninger og ideologier i samfunnet”

En annen forståelse er at friluftsliv hører sammen – ikke med en vedvarende kulturell essens – men med historiens slingrende løp av epoker, hamskifter og ideologiske brytninger. En rekke innsiktsfulle forskningsbidrag¹⁷ har vist hvordan friluftslivet har tatt opp i seg holdninger, kategorier, forestillinger og idealer fra idétradisjoner og ”ismer”, som i ettertidens avklarende lys kan etiketteres som ”opplysnings-tid”, ”romantikk”, ”naturalisme” etc.

På denne måte har en kunnet knytte friluftslivets (idé)historie til den etablerte diskursen om Vestens idéutvikling, og til historikernes periodisering av denne. Mønstrer synes å ”stemme”, og legger opp til at friluftsliv, på *en eller annen måte*, er dannet av nettopp det slags stoff som idéhistorikerne har tatt som oppgave å studere. Friluftsliv fremstår som et felt, hvor *tidens ideologier viser seg* – kanskje også på en særs tydelig måte, fordi mennesker her søker å realisere idealer om hvordan livet *burde* være.

Ut fra dette perspektivet kan risikotakeren synes å gi uttrykk for et kulturhistorisk viktig idémotiv, i perioder også et dominerende: oppfatningen at det er *verdifullt å leve farlig*. Vi kan dra kjensel på det i romantikkens syn på naturen som *amoralsk*: dens opptatthet av slikt som skibbrudd, storm og brann. Likeens i romantikkens berusing foran det ekstreme og sublime. Vi kan følge motivet inn i det sene 1800-tallets naturalisme; i ulike utgaver av darwinistiske og nietzscheanske ideologier og stemninger; i entusiasmen blant de intellektuelle foran første verdenskrig, hvor faren, voldsrusen og katastrofen ble hilset som rensende for samfunnsmoralen og styrkende for individets livsintensitet¹⁸.

¹⁵ Tordsson (1999) prøver å rekonstruere mytologien om norsk kulturell særart i friluftslivet. Tordsson (1998) drøfter denne mytologien i forhold til spørsmål om risiko og sikkerhet i henholdsvis norsk og kontinental friluftslivstradisjon.

¹⁶ Nach (1973) forteller hvordan ”the American Mind” er dannet ut fra forestillingen at immigrantene ble amerikanere gjennom å *erobre villmarken*: holdningene til naturen ble dermed knyttet til utfordring, fare, beseiring. Norsk friluftslivstradisjon er derimot, ifølge Waagbø (1993) preget av ”meditative verdier”.

¹⁷ Slike idéhistorisk-genealogiske perspektiv på friluftsliv finnes for eksempel i Broberg & Johannisson, (1985); Johannisson (1984); Wilson (1989); Faarlund (1985), Tordsson (1993), Hegge (1985). Det idéhistoriske perspektivet på friluftsliv har vært fremtredende ikke minst gjennom at spørsmål om menneskets forhold til naturen i et idé-, mentalitets- og filosofihistorisk lys har vært et vitalt forskningsområde i de siste årtier; se for eksempel Sörlin (1991) med kommentert bibliografi, Hegge (1978,1985); Frängsmyr (1981, 1994).

¹⁸ Stemningene foran 1. Verdenskrig blir mesterlig fremstilt av den svenske historikeren Peter Englund (1996)

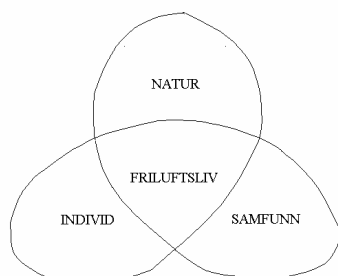
Slik kan en forstå risikotaking som uttrykk for en ideologi som kan åpne for dødsromantikk, ringeaktning av livet, dyrking av styrke og forakt for svakhet, og en dubiøs heroisme. Etter annen verdenskrig er slike motiver blitt presset ned til en kulturell understrøm, ikke minst gjennom oppgjøret med fascismen. Når fenomenet risikotaking igjen blir aktualisert og legitimert i vår tid, kan en oppfatte dette som at en mektig – og farlig – *ideologisk smitte* sprer seg, nå i en særs virulent utgave, fordi vi savner et aktivert kulturelt immunforsvar¹⁹. Derfor kan kamp mot risikotaking – mot fenomenet, og mot mulige legiti-meringer – fremstå som et ideologisk sanitærarbeid, et friluftslivets kulturelle heimevern.

Den som bejaer og legitimerer fenomenet risikotaking forstår det selvsagt ut fra en helt annen genealogi. En knytter det til en vitalistisk kritikk av det moderne samfunnsbyggets rasjonalitet: dens velferds- og trygghetsideologi, dens altmer trange horisonter, benektelse av livets skyggesider, dens sløvende og døvende effekter.²⁰

Friluftsliv som et åpent rom for bearbeiding av fundamentale spørsmål

I mitt arbeid legger jeg til grunn at friluftslivet (selvsagt) må forstås i lyset av det samfunn og den kultur, som omgir det. Men jeg vil verken se friluftsliv som et livsområde, som gjenskaper en vedvarende kulturell essens, eller som et i seg selv nøytralt substrat for dominerende ideologier i samfunnet.

Jeg forstår friluftsliv som et livsområde for den enkelte, og et sosialt rom for samfunnet, til hvilket vi kan *overflytte* viktige problemstillinger og ambivalenser i den moderne tilværelsen, og der gi dem en form, så de kan bli bearbeidet av den enkelte på et handlingsmessig og følelsesmessig nivå. Jeg foreslår at friluftslivets plass i den sosiokulturelle konteksten, og dermed friluftslivets grunnleggende tematikker, kan skisseres i følgende figur²¹:

Jeg forstår friluftsliv som et livsområde, som gir den enkelte anledning til å orientere seg²² i dette komplekset av temaer: hva det er å *være et menneske*, å *oppleve natur*, å forholde seg til det *moderne samfunnets* krav. I mitt arbeid har jeg prøvd utførlig å drøfte hvordan friluftsliv gir spesielle *føringer* for å bearbeide disse tematikkene, og hvordan en i ulike perioder har forholdt seg til hver og en av dimensjonene *samfunn*, *natur* og *individ*. Her og nå kun noen fragmenter.

¹⁹ Som det fremgår av Tordsson (1998) har jeg selv forstått fenomenet slik.

²⁰ Som jeg forstår det kombinerer Breivik (se note 3) sin biologiske forklaring av risikotakerfenomenet med en slik vitalistisk samfunnskritikk.

²¹ Takk til dosent Jan-Ove Tangen, for hjelp med å finne *triquatro*-figuren som grafisk uttrykk for mine tanker.

²² Fortsatt på et følelsesmessig og handlingsmessig nivå, snarere enn på et kognitivt og intellektuelt.

Vi bør forstå friluftsliv i lys av den kulturelle og sosiale *frisetting*, som moderniteten²³ innebærer. Identiteten, opplevelsen av å *være* noe, må den enkelte selv forme gjennom *valg*, og gjennom identitetsutviklende prosjekter og prosesser av en rekke slag.²⁴ I nordisk kultur har møte med naturen gjennom friluftsliv vært et viktig livsområde i dette identitetsarbeidet.²⁵

Den moderne tilværelsen innebærer samtidig at den enkelte må håndtere et mangfold av motstridende krav, som til stor del bestemt av andres forventninger og ønsker²⁶, eller er nedfelt i situasjoner, som vi føler at vi ikke har valgt, men ”havnet i”. Videre er kravene ofte ”anomiske”²⁷ i den forstand, at det sjelden finnes absolutte normer og kriterier for om vi evner å oppfylle kravene eller ikke.

Dette skaper, tror jeg, behov for å finne livsnisjer, hvor vi kan føle at vi lykkes; områder som kan tjene som *symbol for* å takle egendefinerte utfordringer og å nå egendefinerte mål. Friluftsliv innebærer en *rendyrking* og en *forenkling* av denne problematikken: det gir *frihet fra* det ambivalente, motsetningsfylte og uklare, som preger livet i et komplisert samfunn. Men naturen gir også frihet til å *oppsoke* ytre krav, som vi må håndtere, og dermed oppdager og utvikler vi oss selv: vi bekrefter oss som integrert fungerende subjekter som handler i meningsfullt samspill med vår livsverden.

Ut fra et slikt perspektiv kan vi lese risikotakeren som ett uttrykk for *vår tids* forutsetninger for livsutforming og *lebensgefühl*. Et spørsmål for seg selv er hvorvidt risikotaking er et *godt* ”svar” på disse vilkår – mitt personlige svar er et absolutt nei til dette. Uansett kan risikotakeren opplyse oss om de vilkår for personlig identitet, naturoppfatning og samfunnstilhørighet, som i større eller mindre grad gjelder oss alle i vår tid.

---

²³ En bør skille mellom *modernitet*, som samlingsnavn på alle de sosiokulturelle prosesser som er resultatet av overgangen fra standssamfunnet til det samfunn vi kjenner i dag, og en ideologisk *modernisme*, som preges av for eksempel troen på vitenskapelig rasjonalitet, fremskrittet og det frie individet. Slik forstått fremstår friluftsliv som et *moderne* fenomen, men i hovedsak preget av *antimodernistiske* holdninger (se Tordsson (2000) med referanser).

²⁴ Om *frisetting* i forhold til problemet *sosial integrasjon* i de klassiske sosiologiske teoriene og videre i Luhmanns systemteori og Habermas kommunikasjonsteori, se Habermas (1999), side.66 ff. Om frisetting i sein- eller postmoderniteten, se for eksempel Ziehe (1989), Giddens (1991, 1996), Löfgren & Molander (1986), Baumann (1995). – Selv om ordet *refleksivitet* i dag, gjennom Giddens innflytelse, synes å være en viktig innovasjon, er det bakenforliggende tankemotivet på ingen måte nytt. Innsikten at moderniteten krever en bestemt form for selvrefleksjon, selv-bearbeidelse og handlingsmønstre finner vi for (1991) filosofi om (det moderne) menneskets psykologi. – Dette *problematiserer* for øvrig Giddens’ skille mellom ”enkel” modernitet, som skal kjennetegne det industrielle samfunnets blinde prosesser, og ”refleksiv” modernitet i det postindustrielle eksempel allerede i Tönnies begrep *kårvilje* (av *kåre*, velge – Tönnies (1990)). Perspektivet er også tydelig i Kierkegaards samfunnet, hvor bevisste og reflekterende aktører kan benytte modernitetens frigjørende potensialer på en ny måte. For en diskusjon om det sistnevnte, se Guneriussen (1999), side 130 ff. – Når det gjelder friluftsliv og kulturell frisetting, se Skogen (1995, 1994), Bischoff (1996, 1998) og Bischoff & Odden (1999).

²⁵ Friluftslivsveien til identitetsutvikling går gjennom å (prøve å, eller late som å) *snu det moderne samfunnet* ryggen, og å identifisere seg med naturen som symbolet for en tilværelse som – med et paradoks – er *sosialt strukturert som ikke sosialt strukturert*: vi forestiller oss at vi i naturen møter virkeligheten *slik den er i seg selv*, og erfarer dermed *samfunnet som fraværende*. Dette gjør det vanskelig å applisere de rådende teoriene om identitetsutvikling på friluftslivsphenomenet, siden disse nettopp vektlegger *sosial integrering* som grunnlag for den enkeltes utvikling av personlig identitet.

²⁶ I Elias (1989,1991) ”sivilisasjonsteori” kjennetegnes utviklingen fra det før-moderne til det moderne samfunnet nettopp av økt kompleksitet i relasjonene mellom mennesker, som resulterer i økt avhengighet, tettere kontakter, krav om å forholde seg til svært ulike relasjoner og roller. Dette medfører ”sivilisering”: styrket selvkontroll, undertrykkelse av emosjoner og affekter, evne til å se seg selv med andres øyne, evne til å tilpasse seg andres forventninger og krav.

²⁷ Durkheim (1990) avser med *anomi*-begrepet (lovløshet, grenseløshet, normløshet) en tilstand hvor det ikke finnes gitte grenser for behovsoppfyllelse; derfor må den enkeltes handlingsmønstre bli sosialt regulert; mangler dette blir den enkeltes handlinger i siste hånd (selv)destruktive.

Idealtypen²⁸ av en risikotaker kan beskrives som en hedonist, men en desperat slik, for livsfølelsen hans er i utgangspunktet svak, kriteriene for fremgang uklare, meningsopplevelsen diffus og det sanselige livet fattigslig. Livsintensitet finner risikotakeren gjennom å balansere på grensen mellom liv og død. Først her, i svimmelheten, i dødsbevisstheten, i det nifse og ubehagelige, kan livet få smak, farve, uttrykk og mening. Først her kan han oppleve en virkelighet, som ikke lar seg redusere til diskurser og sosiale konstruksjoner. Først når *alt* blir satt på spill, framtrer tydelige grenser.

Naturen er i vår tid blitt avmystifisert til objekt for naturvitenskapelig beskrivelse og byråkratisk administrasjon. Den byr oss sjelden utfordringer, med mindre vi aktivt søker opp eller *skaper* disse. *Naturen* kan derfor bringes i meningsfull tale kun gjennom å gjøres til en truende motstander. Allikevel preger forestillingen om *risiko* vår tids naturforståelse, og har vist seg å være forenlig med en dominerende naturvitenskapelig og byråkratisk rasjonalitet. *Naturen* fremstår i vår tid som et *system i ulage*, som vi prøver men ikke evner å kontrollere, og som derfor truer det moderne prosjektet: ubetalte regninger strømmer inn for det som vi trodde var frie goder. Risikotaking i *naturen* uttrykker dermed et vesentlig aspekt i vår tids naturforståelse: å forholde seg til *natur* er å forholde seg noe uberegnelig og truende.

Naturen eier ikke egenverdi for risikotakeren, fordi det generelt er *svært lite* som eier en verdi i seg selv: intet er hellig, med unntak av de egne sensasjonene. Disse blir derfor så viktige, at livet selv blir underordnet i sammenlikning.

Men risikotakeren er allikevel ikke en solipsist, som lever ensom i en verden av private sensasjoner. Han blir viet oppmerksomhet i media og beundret innenfor sin subkultur. I vår tid innebærer dette å *finne seg selv* ikke lengre å ensom og usett søke seg selv i en eller annen ødemark, men å *bli sett* av andre, dog ikke så meget i et forpliktende og vedvarende primærfellesskap, men å *lagt merke til* i et altmer offentlig-gjort sosialt rom. Vi belyser risikotakeren med vår oppmerksomhet; den med svak livsfølelse og selv-forankring kan på denne måten leve sitt liv *som* andre menneskers projeksjoner. Omvendt kan risiko-takeren tilby et slags *stedfortredende liv* for andre, som lever i en mer farveløs hverdag: "helten" tar sjanser, opplever og yter *for oss*, hvis vi identifiserer oss med ham.

Risikotakeren interesserer og fascinerer oss, fordi han *sprenger grenser*, og illustrerer dermed at i det moderne samfunnet er intet bestandig, stagnasjon er tilbakeskritt, identiteten er aldri gitt, men må stadig bli gjenskapt og omdannet. Det gjelder å få utløp for alle livsmuligheter, alle sider av seg selv – det motsatte av å forme en *fast* og *vedvarende* identitet.

Ikke minst personifiserer "risikotakeren" den *livsrisiko*²⁹ som gjelder oss alle. På alle kanter er vi omgitt av sosiale, økonomiske, økologiske og moralske kriser, som når som helst totalt kan kaste om på vår tilværelse: intet er garantert. De fleste av oss prøver å unngå denne innsikten gjennom å søke trygghet i et privat hjørne av tilværelsen. Risikotakeren, derimot, reindyrker og lever ut risikoen, og gir den dermed en symbolsk form.³⁰ Det altomfattende, diffuse og uhandterlige i livsrisikoen blir transsubstansiert til en forenklet og konkretisert risiko, og blir håndtert i et drama, som på den ene siden handler om noe som gjelder oss alle, på den andre siden om noe helt annet.

---

²⁸ En "idealtipe" er, i tradisjon fra Weber (1983), en *konstruksjon*, hvor delene, men ikke nødvendigvis helheten, er empirisk fundert. Det jeg skriver nedenfor er imidlertid ikke empirisk fundert, men en måte å "lese" risikotakerens som et svar på vår tids livsvilkår.

²⁹ Bech (2000) mener at det moderne prosjektets *resultat* nettopp er risiko – for genetiske, kjemiske og økologiske farer som overskrider alle grenser, og som ikke er grunnet i ukyndighet, men i det moderne samfunnets form for kunnskap.

³⁰ Om "vanvidsidræt", se Jantzen & Møller (1994). Selvdstruksjon blir også perspektivrikt drøftet i forhold til "det moderne selvet" i Skårderud (1999) side 393 ff.

*

På samme måte som i andre tider *dandyen*, *bohêmen* eller *hippien*, kan vi forstå "risikotakeren" som en inkarnert *Zeitgeist*: en uvanlig dog typisk skikkelse. Slik fortolket er risikotakeren ikke i første rekke et menneskelig naturfenomen, som må forklares som en biologisk eller psykologisk anomali. Heller ikke er han en norsk sjablontype utlånt fra Folkemuseum og ikledd en moderne drakt, eller et uttrykk for ideologi og åndskamp.

Risikotakeren er *en av oss*. Han forteller om de vilkår for livsforståelse og livsutforming som vår tid gir for den enkelte: tidens selvmotsigelser og dikotomier, ambivalenser og paradokser. Slik kan risikotakeren si noe om hva det er å være menneske i vår tid.

Og slik kan, mer generelt, studier av friluftsliv si ikke bare noe om et særphenomen i norsk kultur, men også – hvis vi legger en fruktbar forståelse av hva slags fenomen friluftsliv er til grunn – noe om de livsforutsetninger, som denne kulturen og dette samfunnet gir for den enkelte. I all beskjedenhet håper jeg at mitt arbeid skal bidra til å åpne slike perspektiver.

Referanser:

Asplund, Johan (1981): *Teorier om framtiden*. Kontenta. Liber Forlag, Stockholm.

Baumann, Zygmunt (1995): *Life in Fragments. Essays in Postmodern Morality*. Blackwell, Oxford.

Beck, Ulrich (2000): *Risksamhället. På väg till en annan modernitet*. Översättning av Svenja Hums. Daidalos, Göteborg.

Bell, P.A.; Greene, T.C.; Ficher, J.; Baum, A. (1996): *Environmental Psychology* Harcourt Brace College Publishers, Oslando, Florida.

Bischoff, Annette (1996): *Friluftsliv, ungdom og personlig utvikling*. Hovedfagsoppgave. DHL, København.

Bischoff, Annette (1998): Ungdom og friluftsliv – endring fra tradisjonsoverføring til valg og personlig utvikling. I *Rapport fra konferansen Forskning i friluft, Landskonferanse om friluftsliv og forskning, Stjørdal 18-19.november 1988*. Friluftsansjonesenes fellesorganisasjon. FRIFO Rapport nr 1. 1999.

Bischoff, Annette; Odden, Alf (1999): *Ungdom og friluftsliv – endring i lys av modernitetsprosesser*. Konferanseinnlegg, Naturforvaltning og samfunnsfag II, Soria Moria, Oslo 12-13.10.99. (upublisert)

Breivik, Gunnar (1983): *Risikotaking i sport; litteratur og teori*. Norges Idrettshøgskole, Oslo

Breivik, Gunnar (1983): Den søte lukt av fare. I *Samtiden*, no 1, 1989.

Breivik, Gunnar (1990): *Stoffmisbrukere og fysisk aktivitet*. Universitetsforlaget, Oslo.

Breivik, Gunnar (1992): *Personality and Sensation Seeking Risk Sports*. Norges Idrettshøgskole, Oslo

Breivik, Gunnar (1994): *Empirical Studies of Sensation Seeking and Sports*. Norges Idrettshøgskole, Oslo.

Breivik, Gunnar (1995): *Personality and Sensation Seeking and Arousal in High Risk Sports*. Norges Idrettshøgskole, Oslo.

Breivik, Gunnar (1995): *Hvorfor leve trygt når man kan leve farlig? Om ulykker og risikosøking*. Norges Idrettshøgskole, Oslo.

- Durkheim, Emile (1990): Anomi og handlingslivets struktur. I Østerberg, Dag (1990): *Handling og samfunn. Sosiologisk teori i utvalg*. Pax Forlag A.S., Oslo
- Elias, Norbert (1989): *Sedernas Historia. Del 1 av Norbert Elias Civilisationsteori*. Stockholm.
- Elias, Norbert (1991): *Från svärdet till plikten. Samhällets förvandlingar. Del 2 av Norbert Elias Civilisationsteori* Stockholm.
- Englund, Peter (1996): *Brev från nollpunkten. Historiska Essäer*. Atlantis. Stockholm/Gjøvik
- Erring, Bjørn (1989): *Sosiobiologi og sosialantropologi*. Universitetet i Trondheim.
- Frängsmyr, Tore (red) (1994): *Paradiset och vildmarken. Studier kring synet på naturen och naturresurserna*. Liber. Stockholm
- Frängsmyr, Tore (1981): *Framsteg eller förfall: Framtidsbilder och utopier i västerländsk tanketradition*. Allmänna förlaget, Stockholm.
- Faarlund, N., (1973): *Friluftsliv - HVA, HVORFOR, HVORDAN?*. Hemsedal/Norges Idrettshøgskole. Oslo.
- Giddens, Anthony (1991): *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge.
- Giddens, Anthony (1996): *Modernitetens följder*. Liber, Lund.
- Grahn, Patrik (1993): *Vårt behov av parker. Amerikansk forskning om landskap och landskapsupplevelse. Rapport från en forskningsresa*. Stad & Land 107, Movium LHS, Alnarp, Lund
- Gullestad, Marianne (1987): På leting etter den norske samtidskulturen: En vitenskapsteoretisk diskusjon av begrepene "Fred" og "Ro" som sentral kulturell kategori. I *Norsk Filosofisk Tidsskrift* 4.
- Gullestad, Marianne (1990): Naturen i norsk kultur. Noen foreløpige refleksjoner. I Frønes, Ivar & Deichman-Sørensen, Trine (red): *Kulturalanalyse*. Gyldendal, Oslo.
- Gullestad, Marianne (1989): *Kultur og hverdagsliv*. På sporet av det moderne Norge. Universitetsforlaget, Oslo
- Guneriussen, Willy (1999): *Å forstå det moderne. Fremskrittstro, rasjonalitet, ambivalens og irrasjonalitet i diskursen om modernitet*. Tano Aschehoug, Oslo.
- Habermas, Jürgen (1999): *Kraften i de begre argumenter*. Utvalg og innledning ved Ragnvald Kalleberg. Oversatt av Are Eriksen. Ad Notam Gyldendal, Oslo.
- Hegge, Hjalmar, 1978: *Mennesket og naturen: Naturforståelsen gjennom tidene, med særlig henblikk på vår tids miljøkrise*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Hegge, Hjalmar, 1985: Det moderne friluftsliv i historisk og filosofisk perspektiv. I Andresen, Gjemund (red): *Momenter til en dypere naturvernforståelse*. Vett & Viten, Oslo.
- Jantzen, C.; Møller, V. (1994): Marginalopplevelser og terskelverdier. Til installering av begrepet vanvidsidræt. I Møller, V. Povlsen, J.; Løders, K. (red): *Hooked. Om vanvid og æstetik i sport og kropskultur*. Odense Universitetsforlag, Odense.
- Johannisson, Karin (1984): Det sköna i det vilda. En aspekt av naturen som mänsklig resurs. I Frängsmyr, Tore (red): *Paradiset och vildmarken*. Stockholm.
- Johansen, Anders (1989): Ting, tid, identitet. I *Syn og Segn* nr 3
- Kaplan, Rachel; Kaplan, Stephen (1989): *The Experience of Nature, a Psychological Perspective*. Cambridge university Press, Cambridge.

- Kierkegaard, Søren (1991): *Enten-eller*. Samlede værker, bind 2. København, Gyldendal
- Löfgren, Mikael & Molander, Anders (red) (1986): *Postmoderna tider*. Stockholm
- Nash, Roderick (1967): *Wilderness and the American Mind*. 3.rd edition. Yale university Press, New Haven/London.
- Nansen, Fridtjof (1922): *Friluftsliv. Professor Nansens tale på Den Norske Turistforenings møte for skoleungdom i Juni 1921 i Den Norske Turistforening*. Den Norske Turistforening årbok 1922, Oslo.
- Nedrelid, Tove (1992): Friluftslivet og vår nasjonale selvforståelse. I *Nytt Norsk Tidsskrift*, nr 2: 281-288.
- Reed, Peter; Rothenberg, David. (red) (1992): *Wisdom in the Open Air. The Norwegian Roots of Deep Ecology*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Skårderud, Finn (1999): *Uro. En reise i det moderne selvet*. 4. Opplag. Aschehoug, Oslo
- Sörlin, Sverker (1991): *Naturkontraktet: Om naturumgängets historia*. Stockholm.
- Tordsson, Bjørn (1993): *Perspektiv på friluftslivets pedagogikk*. Hovedfagsavhandling. Norges Idrettshøgskole, Oslo.
- Tordsson, Bjørn (1997 a): *Landskap, kulturminner og den vanskelige identiteten. På søk etter en teori om turistens opplevelse av kulturlandskapet*. Arbeidsrapport nr 6/97, Telemarksforskning, Bø.
- Tordsson, Bjørn (1998): God tur! Om sikkerhet, utfordring og vennskap med natur i nordisk friluftslivstradisjon. I Bichoff, Annette (red) *Friluftsliv, sikkerhet og ansvar. Rapport fra seminar om sikkerhet i utdanning og opplæring, 2-4 november 1998*. Høgskolen i Telemark og Norges Idrettshøgskole.
- Tordsson (1999): *Er friluftsliv et fag?* Eksamensbesvarelse i vitenskapsfilosofi, dr.scientstudiet, Norges Idrettshøgskole, Oslo. (upublisert)
- Tordsson, Bjørn (1999): Rötter i "barbari" och "romantik". I Sandell, Klas & Sörlin, Sverker (red)(1999): *Friluftshistoria. Från "hårdande friluftslif" til ekoturism och miljöpedagogik*. Carlssons Bokförlag, Stockholm.
- Tordsson, Bjørn (2000): *Friluftsliv, tradisjon og modernitet*. Besvarelse av "1.-årseksamen", Norge Idrettshøgskole, Oslo (upublisert).
- Tönnies, Ferdinand (1990): Vesenvilje og kårvilje; Gemeinschaft og Gesellschaft. I Østerberg, Dag (1990): *Handling og samfunn. Sosiologisk teori i utvalg*. Pax Forlag A.S., Oslo
- Weber, Max (1983): *Økonomi och samhälle*. Norstedts, Stockholm
- Wilson, Jeremy (1989): *The History and Traditions of "Friluftsliv"*. 2.nd ed. Norges Høgskole, Hemsedal.
- Vittersjø, Joar (1998) *Happy People and Wonderful Experiences. Structure and Predictors of Subjective Well-Being*. Doctoral dissertation, Oslo.
- Woon, Long Litt (1993) Hvorledes jeg lærte å gå på tur. Norsk friluftsliv sett utenfra. I Gromstad Klepp, Ingun; Svarverud, Rune (red) *Idrett og friluftsliv i kulturbildet*. Humanioradagene 1993, Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Vaagbø, Ola (1993) *Den norske turkulturen*. Rapport utarbeidet for Friluftslivets fellesorganisasjon. MMI/FRIFO, Oslo
- Ziehe, Thomas (1989): *Ambivalenser og mangfoldighet. Tekster om ungdom, skole, æstetik, kultur*. Politisk revy, København.

Zuckerman, Marvin (1979): *Sensation Seeking. Beyond the optimal level of arousal*. Lawrence Erlbaum Associates, New York.